

Сања Ж. Ђуровић¹
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Одсек за филологију
Катедра за српски језик
Orcid: 0000-0003-1068-2052

ОДНОС ПРЕФИКСАЦИЈЕ, КОМПОЗИЦИЈЕ И КОМБИНОВАНЕ ТВОРБЕ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ²

Предмет рада јесте анализа спорних примера из граматика и литературе у оквиру творбених анализа. У раду је предложено како се могу успоставити критеријуми у творбеној анализи. Највише укрштања творбених модела имамо на линији префиксације, композиције и комбиноване творбе. Циљ рада јесте да се на основу одабраних примера укаже на спорне случајеве и да се да јединствени творбени модел критеријално оправдан. Двојака, каткад и тројака творбена решења за један исти пример најчешће показују недоследну критеријалност у анализама.

Кључне речи: творба речи, творбени критеријуми, префиксација, композиција, комбинована творба

1. Основни модели творбе речи у српском језику јесу деривација, композиција, префиксација, комбинована творба и конверзија. У литератури је јасно описан сваки од модела, али се у конкретним анализама и примерима који се наводе у граматицима и литератури често срећу колебања. Дешава се да једна иста реч буде пример за више различитих модела творбе, а најчешћа укрштања творбених модела су код префиксације, композиције и комбиноване творбе, и то, најчешће, због недоследне примене критеријума у творбеној анализи.

Циљ овог рада јесте да на конкретним примерима покажемо како се доследно примењују изабрани критеријуми у анализи и како се мора следити творбена логика у настајању твореница. Не следећи творбену логику, често творбену анализу изједначавамо са морфемском анализом, што није добро, јер су морфемска, морфолошка и творбена анализа засебне анализе, и где може доћи до поклапања, али није нужно. Корпус за анализу биће примери који су у граматицима и литератури маркирани као примери са различитим творбеним решењима. У раду ћемо се ослободити и на нека претходна истраживања у вези са спорним примерима.³

1 sdjurovic74@gmail.com; sanja.djurovic@filum.kg.ac.rs

2 Истраживање спроведено у раду финансирало је Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије (Уговор о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2024. години број 451-03-65/2024-03/ 200198).

3 Ђуровић 2007.

2. Пре него што пређемо на конкретне анализе примера важно је да укратко дефинишемо префиксацију, композицију и комбиновану творбу на основу литературе.

2.1. Традиционална граматика префиксална образовања сматра сложеницама, док део модерне (нпр. руске) граматике овакве речи третирају као изведенице. Префикси нису посебна врста речи, већ морфеме. У морфематици се каже да постоје суфиксалне и префиксалне творбене морфеме и инфикси, па се не види разлог зашто би се речи са суфиксалним творбеним морфемама третирале на један, а оне са префиксалним на други начин. Осим тога, префикси су и по учесталости (фреквенцији) и по улози коју имају у новоствореној речи много ближи суфиксалним образовањима него сложеницама, уп. нпр. *џраг-ић* (дакле, и даље је то *џраг*) према *црелешети* (и даље је то *лешење*). Ипак, постоје различити лингвистички разлози да се префиксација третира као посебан тип, модел, начин творбе речи, различит и од слагања и од деривације. Овакво становиште заступају многи савремени граматичари, међу њима и И. Клајн (2002). Префиксација је најпродуктивнија код глагола, али се јавља и код других врста речи (нпр. *не-знање*, *на-џлув*, *пре-сјоро* и сл.).

2.2. Слагање је творбени модел, поступак по којем од двеју (или, ретко више) речи настаје једна. Речи настале слагањем називају се сложене. Постоје два основна типа сложеница:

- 1) сложенице с интерфиксом (спојним вокалом) *о* (или, позиционо условљено *е*), нпр. *благодан* (*блаи-о-дан*), *романописац* (*роман-о-писаци*), *десетогодишњи* (*десеи-о-годишњи*) итд. Ово је основни сложенички модел у српском језику.
- 2) сложенице с нултим интерфиксом (или, како то кажу неки граматичари, сложенице настале простим срастањем): нпр. *Беоџраг* (*бел+џраг*), *дуванкеса* (*дуван+кеса*), *црвенијерка*, *сшармали* и сл.; овај модел сложеница није баш у духу српског језика, али је под утицајем енглеских конструкција у великом надирању, углавном у називима предузећа, фабрика, организација и сл., нпр. *Беоџрадиуш*, *Србијашуме*, *Србијаџас* итд.

2.3. Модел комбиноване творбе врло је скромно обрађен у литератури и илустрован малим бројем примера. У Клајновој *Творби речи у савременом српском језику* (2002) има доста примера, што је и очекивано, јер се ради о монографији о творби речи, али они нису дати прегледно и обједињено, већ као сложено-суфиксалне творенице⁴ уз остале сложене и као префиксално-суфиксалне творенице⁵ уз префиксацију. Једно од теоријских питања творбе речи јесте и да ли је модел комбиноване творбе посебан творбени модел или је подврста деривације односно композиције.

4 У даљем тексту ССТ.

5 У даљем тексту ПСТ.

Михаило Стевановић не говори о комбинованој творби. Он све сложено-изведене речи сврстава у сложенице. Изразит је творбено-семантички приступ творби речи. Префиксално-суфиксалне творенице назива сложенице с префиксима и ту наводи као примере: *надлакшица*, *најрсиак*, *нарамак*, *јодлисиак* и сл. Стевановић (1991) осећа разлику између сложених и сложено-изведених односно префиксално-изведених речи, али их не групише посебно већ су то све сложенице.

У *Граматици српског језика* Станојчић–Поповић (2008) комбинована творба је издвојена као посебан модел творбе речи.

Иван Клајн (2002) не говори о комбинованој творби као о посебном моделу творбе. Уз сложенице и префиксалне творенице наводи велики број сложено-суфиксалних и префиксално-суфиксалних твореница и истиче да: „Именичко-глаголске суфиксалне сложенице чине најбројнији и најпродуктивнији од свих типова именичких сложеница. Само са три најчешћа суфикса -*о*, -*ац* и -*ја* избројали смо у РМС око 400 примера, не рачунајући ретке и застареле изразе.” (Клајн 2002: 53) Ово говори у прилог чињеници да комбинована творба није маргинална у српском језику.

2.4. Клајн не истиче творбене критеријуме на основу којих врши анализу и класификује примере, али очито је да меша творбене критеријуме. То мешање критеријума често ствара забуну и слични примери третирају се различито или један исти пример на више начина (нпр. *рано-ранилац* – и као сложеница и као ССТ суфиксом -*ац* (Клајн 2002: 34, 90).

3. Како бисмо јасно установили творбени модел неке речи, важно је да разликујемо морфемску, морфолошку и творбену анализу. На пример, ако имамо именицу *кућедомаћин*, све три анализе изгледале би овако:

- а) морфемска: кућ-е-дом-аћ-ин-Ø (два корена: *кућ-* и *дом-*, спојни вокал -*е-*, суфикси -*аћ*, -*ин* и граматичка морфема -Ø);
- б) морфолошка: кућедомаћин-а (морфолошка (граматичка) основа: *кућедомаћин-* и наставак за облик -*а*).
- в) творбена: кућ-е-домаћин (две творбене основе⁶: *кућ-* и *домаћин* и спојни вокал -*е*).

У морфолошкој анализи имамо граматичку основу и граматичке афиксе (најчешће наставке), а у творбеној анализи имамо творбене основе и творбене афиксе (префикс, суфикс).

Префикси и суфикси спадају у творбене морфеме, али имају и значајне разлике и зато се суфиксација и префиксација могу третирају као сродни творбени процеси само на основу позиције додавања творбених морфема – једне се додају испред творбене основе (префикси), а друге иза творбене основе (суфикси). Префиксација и суфиксација имају сличности, али и значајних разлика пошто је и природа и функција

6 Творбена основа је низ фонема заједничких основној, полазној и творбеној речи. У много случајева морфолошка и творбена основа се подударују, што је случај у примерима типа вод-а; вод-ен, -а, -о). Али морфолошка и творбена основа се не поклапају увек (нпр. *учишељица* – морфолошка основа је *учишељиц-*, а творбена *учишељ-*).

префикса и суфикса различита и творенице добијене овим процесима имају својих специфичности.

префикси	суфикси
могу бити и слободне и везане морфеме (бар обликом једнаки слободним морфемама)	везане морфеме
не мењају врсту речи	мењају врсту речи
префикса може бити два, изузетно три и сваки од њих задржава своје значење	слободно низање једних на друге(сложени суфикси)
префикси значајније утичу на значење речи у творбеној основи и често добијамо лексеме са специфичним (ужим или ширим) значењем	суфикси само модификују значење речи у творбеној основи и преводне реч из класе у класу

Префикс као творбена морфема учествује у творби нових речи и добијамо лексеме са новим значењем, али може се третирати и као граматичка морфема пошто код глагола утиче на промену гл. вида (нпр. *писа́ти-написа́ти*), а код једне групе глагола и на промену гл. рода (нпр. *срча́ти-пресрча́ти, лежа́ти-прележа́ти*).

4. Творбени критеријуми у србистици нису детаљно представљани већ се они изводе из конкретних анализа и можемо издвојити три основна:

- 1) творбени критеријум;
- 2) семантички критеријум;
- 3) последњи чин творбе (критеријум заснован на творбеној логици о грађењу нових речи).

Према творбеном критеријуму све речи делимо на:

- 1) просте и
- 2) творенице:
 - а) суфиксалне творенице (деривати, изведенице),
 - б) сложене творенице (сложенице, композите),
 - в) префиксалне творенице или префиксали (Клајн 2002: 180),
 - г) префиксално-суфиксалне творенице и сложено-суфиксалне творенице (творенице настале као резултат комбиноване творбе).

4.2. Семантички критеријум је примаран у творбеној анализи и не можемо ни започети анализу уколико не знамо шта реч значи. Дobar пример за то дао је проф. Мирослав Николић својим студентима када им је задао да ураде творбenu анализу именице *шојоловина*. Студенти који нису укључили семантички критеријум урадили су анализу на следећи начин: *шој-о-лов-ина*, комбинована творба (значило би: *лов на топове). Иако постоје речи и *лов* и *шој* и спојни вокал *-о-* и суфикс *-ина*, није довољно само издвојити творбене форманте већ они морају имати и семантичку и функционалну аргументацију. Ова анализа је погрешна и

прати формални (творбени) критеријум што потврђује да само примена овог критеријума не води тачном резултату. Именица *шойоловина* је *дрво*, *грађа од шойоле* и творбени модел би био: *шойолов-ина*, деривација. Без семантичког критеријума нема творбене анализе. Ипак, тамо где имамо вишеструку мотивацију и самим тим двојака/тројака семантичка решења, онда морамо укључити и критеријум последњи чин у творби који доследно прати творбену логику која се потврђује продуктивним творбеним моделима, где имамо широк дијапазон могућности творења нових речи и необичних спојева. На тај начин избегавамо различита творбена решења и добијамо јединствени творбени модел, што је једино логично. Није логично да једна иста реч буде пример и за префиксалну твореницу и за сложеницу и за комбиновану творбу. То је одмах знак да критеријуми у анализи нису добро постављени.

4.3. Критеријум последњи чин творбе прати творбену логику да нове речи настају уланчавањем већ постојећих речи и путем продуктивних творбених модела. Уколико је у другом делу твореница реч која постоји самостално, логично је да смо уланчавали готове речи (оне које се поклапају са самосталним лексемама) (нпр. *кућ-е-домаћин*; иако је *домаћин* изведена реч нећемо је делити на морфеме јер је логично да смо само направили сложеницу од две постојеће речи помоћу спојног вокала). Ретко се у другом делу сложеница налазе просте речи и, уколико не бисмо укључили последњи чин творбе, сваку сложеницу могли бисмо третирали као пример комбиноване творбе. Није логично да у творби речи уланчавамо морфеме већ самосталне лексеме. То се потврђује и тиме што за бројне лексеме имамо бројне примере где само варира прва/друга творбена основа (нпр. *кућевласник*, *робовласник*, *сувласник* и сл.). За одређивање творбеног модела за нас је, чешће, релевантна друга творбена основа, пошто у зависности од тога да ли постоји као самостална – биће сложеница, уколико не постоји – комбинована творба.

4.4. Сви наведени критеријуми применљиви су у творбеним анализама и често се комбинују. Ипак, доследност у анализи у примени критеријума је неопходна. Пракса показује да је најфреквентнији семантички критеријум и добар пример доследне употребе овог критеријума налазимо у монографији Стјепана Бабића (1986). Ипак, критеријуми се у граматицима и литератури недоследно примењују и час је примаран један, час други.

5. Анализа спорних примера урађена је тако што је дат творбени модел и образложен. Пошто циљ анализе спорних примера није маркирање грешака у граматицима и литератури из творбе речи већ да се за спорне примере са двојаким и тројаким решењима да јединствено решење, само се у виду коментара даје како је дати пример третиран у литератури. Уколико постоји вишеструка мотивација која може наводити на двојака творбена решења, применићемо творбену логику, последњи чин творбе, која је неспорна и подразумева решења, где не

уланчавамо морфеме него речи или продуктивне творбене основе. Значења лексема дата су према РМС.⁷

Издвојено је 25 примера са двојаким/тројаким решењима:

- 1) **без-брижан, -а, -о** – семантички критеријум: *онај који је без брига (без-бриж-ан)*; последњи чин творбе: придев *брижан, -а, -о* постоји и реч је пример за префиксалну твореницу. Код Клајна (2002: 224) дата је као пример префиксално-суфиксалне творбе, што је оправдано семантичким критеријумом.
- 2) **беспослич-ар** – семантички критеријум: *онај који не ради никакав посао, онај који беспосличи, нерадник*. У литератури се наводи и као ПСТ, али и код Клајна (2002: 205) налазимо у поглављу о ПСТ уз коментар да је пре изведеница од именице *беспослица* и сложићемо се да је дериват. Ретки су овакви примери где има мешања између ПСТ и деривата, али овај пример потврђује да, иако су ретки, има и таквих колебања.
- 3) **бистр-о-уман, -а, -о** – семантички критеријум: *који је бистрог ума* и отуда у литератури и модел *бистр-о-ум-ан* (ССТ); последњи чин творбе: придев *уман, -а, -о* постоји као самостална лексема и имамо и продуктивни творбени модел (*дубокоуман, илишкоуман, слободоуман* и сл.), тако да је неспорно сложеница. Потврда и код Клајна да је сложеница (Клајн 2002: 102).
- 4) **вин-о-пија** – семантички критеријум: *човек који пије радо и много вина*; последњи чин творбе: реч *пија* не постоји као самостална и издваја се суфикс *-ја*. Ипак, постоје и друге лексеме са творбеном основом *-пија* (нпр. *пивопија, крвопија*) па можда има основа и *пија* посматрати као творбену основу и да је реч о сложеници. Потврда код Клајна (2002: 59) да је сложеница са суфиксом *-а*. У *Граматици Станојчић-Поповић* сврстана је и у сложенице и у комбиновану творбу (2008: 164, 166). У *Етимологијском рјечнику хрватскога или српскога језика* Петра Скока (1971: 595) налазимо потврду да је сложеница. Овде заиста има колебања и има аргумената и да је сложеница и да је комбинована творба.
- 5) **глав-о-боља** – семантички критеријум: *бол у глави, у деловима главе*; последњи чин творбе: *боља* не постоји као самостална лексема, али постоји као творбена основа забележена у низу твореница (нпр. *зубобоља, кошобоља* и сл.). Код Клајна (2002: 33, 35) налазимо да су то сложенице од субјекта и предиката (*глава боли*); „За сложенице на *-вођа* и *-боља* поставља се питање да ли ћемо их третирати као сложено-суфиксалне или као двоименичке. Предност свакако треба дати првом тумачењу, за шта се могу навести како морфолошки аргументи (*вођа* има и варијанту *вођ*, од *боља* обичније је *бољка*, али се ти облици никад не јављају у сложеницама) тако и семантички (*пословођа* није 'вођа посла' него 'онај који води посао'; именица *боља*

7 РМС – Речник српскохрватскога књижевног језика Матице српске.

је само песничка и вероватно је увек таква била, док су сложенице на *-боља* потпуно стилски необележене.” (Клајн 2002: 58) Видимо да и Клајн има недоумицу како третирати ове именице да ли као сложенице или као ССТ. У *Граматици* Станојчић–Поповић то је сложеница (2008: 163)).

- 6) **гол-о-шијаст, -а, -о** – семантички критеријум: *који је голе шије (гол-шиј-аст)*; последњи чин творбе: придев *шијаст* не постоји, али творбена основа *-шијаст* твори низове твореница (*шанкошијаст*, *кривошијаст* и сл.). Код Клајна је међу примерима за сложенице (Клајн 2002: 104). Постоје аргументи и да је слагање и да је комбинована творба.
- 7) **до-животни, -а, -о** – семантички критеријум: *који траје до краја живота (до-живот-ни)*. На основу семантике тв. модел: *до-живот-ни* и таква потврда је код Клајна (2002: 226), где је наведен као пример ПСТ. Последњи чин творбе: придев *животни, -а, -о* постоји и логично је да је само додат префикс *до-* (*до-животни*).
- 8) **доњ-о-градски, -а, -о** – семантички критеријум: *који је исход града (доњ-о-град-ски)*; последњи чин творбе: придев *градски, -а, -о* постоји као самостална реч и ради се о сложеници. Додатна потврда су и низови твореница са творбеном основом *-градски* (*горњоградски, новоградски, приградски* и сл.). У *Нормативној граматици српскога језика* наводи се као пример придевске сложенице, али се даје модел *придев+именица+суфикс (доњо|град-ски)* што никако није модел композиције већ ССТ и може довести до колебања (Пипер–Клајн 2013: 251).
- 9) **зло-твор-Ø** – семантички критеријум: *онај који неком чини зло, (највећи) непријатељ; крвник, зликовац, душманин* (дословно значење: *створити (чинити) зло некоме). Пошто у другом делу творенице, имамо окрњену глаголску творбену основу и по правилу то је позиција када увек бележимо нулти суфикс, ова твореница је пример комбиноване творбе (сложено-суфиксална твореница). Клајн (2002: 54) ову именицу наводи као сложенице са нултим суфиксом, али то значи да је ССТ и наводи и низове твореница са *-твор* (*добротвор, миротвор, рукотвор* и сл.). Забуну прави и у методолошком смислу то што Клајн у поглављу *Слагање* даје заједно и примере сложеница и ССТ и то често није јасно одвојено.
- 10) **југ-о-западни, -а, -о** – семантички критеријум: *који се налази на југозападу (југ-о-запад-ни)*; последњи чин творбе: придев *западни, -а, -о* постоји као самостална лексема и логично је да је сложеница. У *Граматици* Станојчић–Поповић стоји да је пример комбиноване творбе: *југ-о-запад-ни* (2008: 146). Код Клајна потврда да је сложеница (2002: 44).
- 11) **киш-о-бран-Ø** – семантички критеријум: *ручна направа којом се штити од кише* (дословно значење: *бранити од кише); У другом делу творенице имамо окрњену глаголску творбену основу глагола *бранити* и по правилу то је позиција када увек бележимо нулти

суфикс, ова твореница је пример комбиноване творбе (сложено-суфиксална твореница). Потврда и код Клајна (2002: 56).

- 12) **мал-о-грађанин** – семантички критеријум: *припадник ситне буржоазије, класе власника мањих поседа, малих трговаца и занатлија, обршника*; последњи чин творбе: именица *грађанин* постоји као самостална и ради се о сложеници. У *Нормативној граматици српског језика* имамо чудну формулацију где се испод наслова именичке сложенице наводи пример *мало|грађ-анин* и стоји да је сложено-суфиксална творба (Piper–Klajn 2013: 250). И сама подела речи на овакав начин није јасна. И код Клајна ова реч је сврстана међу сложенице са суфиксом *-јанин* што би значило да је ССТ (Klajn 2002: 68). Нејасно је откуда је изведен овакав творбени модел јер је нелогично да се не издваја ни спојни вокал, а на овај начин скоро од сваке творенице можемо направити пример комбиноване творбе пошто су ретко у другом делу творенице просте речи.
- 13) **на-прст-ак** – семантички критеријум: *навлака (обично од мешала) која се навлачи на прст да би се пошискивала изла при шивењу*; последњи чин творбе: реч *прстак* не постоји као самостална лексема и зато се мора издвојити творбена основа и суфикс и ради се о примеру комбиноване творбе. И код Клајна (2002: 207) стоји као потврда да се ради о ПСТ.
- 14) **на-рам-ак** – семантички критеријум: *количина чега коју човек може одједном пошећати, време; онолико чега колико се може на руку насложити и пошећати*; последњи чин творбе: именица *рамак* не постоји као самостална лексема, тако да је друга творбена основа *рам-* и суфикс *-ак* и ради се о примеру комбиноване творбе. Потврда код Клајна (2002: 207) да је ПСТ уз напомену да имамо скраћену основу *рамен-*.
- 15) **не-задовољство** – семантички критеријум: имамо вишеструку мотивацију, па отуда и два модела: *особина оног који је незадовољан (незадовољ-ство; дериват)* или *одсуство задовољства (не-задовољ-ство; префиксација)*; последњи чин творбе: именица *задовољство* постоји као самостална лексема и с обзиром на чињеницу да је творба негираних твореница међу најпродуктивнијим моделима творбе, логично је да је и овде творбени модел префиксација.
- 16) **ов-о-земаљски, -а, -о** – семантички критеријум: *који се односи на ову земљу, који припада овој земљи, домаћи*; последњи чин творбе: придев *земаљски, -а, -о* постоји као самостална лексема и ово је сложеница. У *Нормативној граматици српског језика* уз придевске сложенице наводи се модел: заменица+именица+суфикс, што значи да је ССТ и подела: *ово|земаљ-ски* (Piper–Klajn 2013: 251). Очито је модел дат према семантичком критеријуму.
- 17) **под-друм** – семантички критеријум: *просторија испод приземља зграде која служи за спремање и чување животињских намирница, особито вина, горива, за ложионицу централног грејања и сл.*; (дословно значење:

- *оно што је под друмом); последњи чин творбе: именица *друм* постоји као самостална и ово је пример префиксалне творенице.
- 18) **престол-о-наследник** – семантички критеријум: *наследник престолола*; последњи чин творбе: именица *наследник* постоји као самостална лексема и ово је сложеница. Потврду да је сложеница налазимо код Клајна (2002: 62).
- 19) **пушк-о-мет-Ø** – семантички критеријум: *дометити пушчаној хица, удаљеност од пушке и метца до кога добаца метцак*. У другом делу творенице имамо окрњену глаголску основу глагола *метати* и по правилу уз окрњене глаголске основе у другом делу творенице имамо нулти суфикс. То значи да је пример комбиноване творбе. У *Граматици* Станојчић–Поповић (2008: 164) наводи се као сложеница, што је погрешно јер је неспорно пример комбиноване творбе.
- 20) **раз-гранати** – семантички критеријум: *истерати у већој количини (гране, жиле, корење и сл.)* (дословно значење: *ширити гране у разним правцима па отуда и модел: *раз-гранати*); последњи чин творбе: глагол *гранати* постоји као самостална лексема и ово је префиксална твореница. Потврда код Клајна (2002: 278) да је префиксална твореница.
- 21) **ран-о-ранилац** – семантички критеријум *онај који рано устaje, ранилац (ран-о-ранилац)*; последњи чин творбе: *ран-о-ранилац*. Именица *ранилац* постоји забележена у нормативним речницима у значењу *онај који рани, рано устaje* и зато ту именицу треба третирати као другу творбену основу, тј. као сложеницу. Код Клајна (2002: 34, 90) налазимо двојачко решење и као сложеница и као ССТ суфиксом *-ац*. У *Граматици српског језика* Станојчић–Поповић (2008: 167) *раноранилац* је наведен као пример комбиноване творбе.
- 22) **риб-о-ловац** – семантички критеријум: *човек који лови рибу*. Према семантичком критеријуму могуће су три различите интерпретације: *онај који лови рибу (риб-о-лов-ац), ловац рибе (риб-о-ловац)* и *онај који се бави риболовом (риболов-ац)*. Семантика је примарни критеријум у семантичкој анализи, али видимо да је изузетно важно како дефинишемо неку реч јер нас то може навести на различита творбена решења. Према значењу именица *риболовац* може бити пример за комбиновану творбу, композицију и деривацију. Чињенице да имамо тројака решења наводе на сумњу да творбена анализа не сме бити ослоњена само на семантику. Последњи чин творбе: именица *ловац* постоји као самостална лексема и ово је сложеница. Овај творбени модел оправдава и то што се по истом моделу граде низови твореница са непромењеним другим делом (*кишоловац, шуноловац* и сл.).
- 23) **роман-о-писац** – семантички критеријум: *писац романа*; последњи чин творбе: именица *писац* постоји као самостална лексема и ради се о сложеници. Клајн (2002: 57) сврстава ову твореницу међу ССТ, сложенице са суфиксом *-ац*. „Други део се покаткад поклапа са

самосталним речима, пре свега са именицама *борац, писац, творца, ловац, ливац и знанац*. Да не бисмо раздвајали оно што очигледно припада истом творбеном обрасцу, ми смо и такве сложенице уврстили међу именичко-глаголске.” (Klaјn 2002: 56) Клајн изражава колебања, али опредељује се за ССТ.

- 24) **рук-о-твор-Ø** – семантички критеријум: *рукотворина; оно што је створено руком, предмер ручне израде, ручни рад*; последњи чин творбе: пошто у другом делу творенице имамо окрњену глаголску творбену основу и по правилу то је позиција када увек бележимо нулти суфикс, ова твореница је пример комбиноване творбе (сложено-суфиксална твореница). Потврда да је ССТ налазимо и код Клајна (2002: 54). У *Грамајници српскога језика* Станојчић–Поповић (2008: 164) наведена је као сложеница, иако је неспорно пример ССТ.
- 25) **сам-о-убиство** – семантички критеријум: *свесно уништење властите живојине*; (дословни значење *убити самог себе); последњи чин творбе: именица *убиство* постоји као самостална реч и ради се о сложеници. У *Грамајници српскога језика* Станојчић–Поповић (2008:167) наводи се као пример комбиноване творбе: *сам-о-убиство*, претпостављамо на основу семантичког критеријума. Код Клајна (2008: 72) имамо потврду да су то сложенице са заменицом у првом делу.

6. На основу проведене анализе може се закључити да управо примери колебања јасно сигнализирају да је неопходно боље успоставити теоријску базу творбе речи у српском језику, одредити стабилније творбене критеријуме и њихову хијерархију у анализи како бисмо избегли двојака или тројака творбена решења, која нас увек наводе на некритеријалност. Не може неки пример у исто време бити пример за више творбених модела. Издвојени примери потврђују да је семантички критеријум примарни, али да применом критеријума последњи чин творбе долазимо до јединствених и творбено логичних творбених модела. То се потврђује и продуктивним творбеним моделима пошто имамо низове лексема које су настале на исти начин.

Оно што се често заборавља у творбеним анализама јесте творбена логика и начин како ми творимо нове речи. Логично је да, ако неке речи већ постоје, да их само уланчавамо и творимо нове према продуктивним творбеним моделима. Управо, не следећи творбену логику и мешајући творбену и морфемску анализу, често се дешава да се неспорна сложеница тумачи као пример комбиноване творбе јер се ретко као друга творбена основа јавља нека проста реч. Зато је неопходно водити рачуна да ли у другом делу творенице постоји реч која постоји самостално и ван творенице и, ако постоји, не треба је анализирати према морфемској структури, већ третирати као творбену основу. Додатно оправдање јесу и низови твореница са истом творбеном основом у другом делу творенице. То је све саставни део нашег менталног лексикона и то је начин како ми усвајамо продуктивне творбене моделе. Треба следити логику нашег мишљења у творби нових речи.

Литература

- Babić 1986: S. Babić, *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*, Zagreb.
- Đurović 2007: S. Đurović, O nekim spornim primerima za model kombinovane tvorbe u savremenom srpskom jeziku, u: M. Kovačević (ur.), *Srpski jezik, književnost, umetnost*, knj. 1, *Srpski jezik i društvena kretanja*, Kragujevac: Filološko-umetnički fakultet, 205–215.
- Klajn 2002: I. Klajn, *Tvorba reči u savremenom srpskom jeziku I*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Klajn 2003: I. Klajn, *Tvorba reči u savremenom srpskom jeziku II*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Piper–Klajn 2013: P. Piper, I. Klajn, *Normativna gramatika srpskog jezika*, Novi Sad: Matica srpska.
- RMS 1967–1976: *Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika*, I–VI, Novi Sad: Matica srpska.
- Skok 1971: P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb: JAZU.
- Stanojčić–Popović 2008: Ž. Stanojčić, Lj. Popović, *Gramatika srpskog jezika – udžbenik za I, II, III i IV razred za gimnazije i srednje škole*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Stevanović 1991: M. Stevanović, *Savremeni srpskohrvatski jezik I*, Beograd: Naučna knjiga.

Sanja Ž. Đurović

THE RELATIONSHIP OF PREFIXATION, DERIVATION AND COMPOUNDING IN THE SERBIAN LANGUAGE

Summary

The paper focuses on the analysis of some disputable examples from grammar books and relevant literature. The paper proposed how to establish the criteria in the analysis of word formation. The greatest number of the interconnectedness of word formation models can be found in the processes of prefixation, derivation, and compounding. The goal of the paper was to underscore controversial examples based on the selected examples and to provide a unique word-formation model justified by relevant criteria. One and the same example may result in two or even three word formation options with inconsistent analytical criteria. The selected examples confirm that the semantic criterion is predominant, but also that, by applying the criterion the last stage of word formation, unique and logical word formation models can be derived.

Keywords: word formation, word formation criteria, prefixation, derivation, compounding

Примљен: 28. јун 2023. године
Прихваћен: 26. фебруар 2024. године